

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2023-316-2-32>

УДК 351

Ірина КОСАЧ

Національний університет «Чернігівська політехніка»

<https://orcid.org/0000-0003-1730-7140>

e-mail: irish_kos@ukr.net

Антон КОРМИЛО

Національний університет «Чернігівська політехніка»

<https://orcid.org/0009-0002-3401-8295>

kormyloam@gmail.com

СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ

У статті розглянуто концептуальні засади стратегічного управління еколого-економічною безпекою в контексті національної економіки. Обґрунтовано, що застосування стратегічного управління дозволить аналізувати та визначати тренд змін параметрів екзогенного та ендогенного впливу на стан еколого-економічної безпеки, інноваційність та актуальність заходів державного впливу, а так само визначати перспективні напрями та цілі державної політики у даній сфері. Визначено, що стратегічне державне управління еколого-економічною безпекою є вираженням системного підходу до обґрунтування принципів і методів забезпечення взаємодії елементів системи управління, що в контексті управлінської діяльності доцільно визначати як сукупність управлінських рішень, спрямованих на забезпечення перспектив реалізації організаційного та економічного механізмів державного управління. Зазначено, що заходи стратегічного управління еколого-економічною безпекою характеризуються чіткою послідовністю етапів виконання та структурованим змістом кожного етапу, при цьому процес стратегічного управління безпекою вимагає формування відповідної структури управління. Визначено основні завдання системи стратегічного управління еколого-економічною безпекою, функції та послідовність реалізації зазначеного процесу. Запропоновано ключові характеристики стратегічного управління еколого-економічною безпекою в контексті системного підходу.

Ключові слова: державне управління, екологічна безпека, економічна безпека, стратегічне управління, системний підхід.

Irina KOSACH, Anton KORMILO

Chernihiv Polytechnic National University

STRATEGIC MANAGEMENT OF ENVIRONMENTAL AND ECONOMIC SECURITY

The article examines the conceptual principles of strategic management of environmental and economic security in the context of the national economy. It has been substantiated that the application of strategic management will allow to analyze and determine the trend of changes in the parameters of exogenous and endogenous influence on the state of ecological and economic security, innovativeness and relevance of measures of state influence. The purpose of the article is to form the conceptual foundations of the system of strategic state management of environmental and economic security. It has been determined that the strategic state management of ecological and economic security is an expression of a systemic approach to substantiating the principles and methods of ensuring the interaction of the elements of the management system. It should be defined as a set of management decisions aimed at ensuring the prospects for the implementation of organizational and economic mechanisms of state management. It has been noted that measures of strategic management of environmental and economic security are characterized by a clear sequence of implementation stages and a structured content of each stage, while the process of strategic management of security requires the formation of an appropriate management structure. The main tasks of the system of strategic management of ecological and economic security, functions and sequence of implementation of the specified process has been defined. The condition for the implementation of the strategic management is its integration into the complex mechanism of national security management, the action of which will contribute to the improvement of relations between all branches of state and regional administration. The key characteristics of strategic management of environmental and economic security in the context of a systemic approach are has been proposed such as integrity, complexity, synergy, functionality, heterogeneity, emergentivity.

Keywords: public administration, environmental security, economic security, strategic management, systemic approach.

Постановка проблеми у загальному вигляді

та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Вплив нестабільності сучасних умов забезпечення еколого-економічної безпеки, посилення асиметрії інформаційного та нормативно-правового супроводження зазначеного процесу ускладнюють процес прийняття управлінських рішень органами державної влади та місцевого самоврядування, створює додаткові ризики та перешкоди для державного управління. Вирішальне значення у розв'язанні зазначених проблем належить стратегічному підходу, що враховує вплив та значення сукупності зовнішніх і внутрішніх чинників на стан екологічної безпеки. Питання удосконалення підходів до державного управління у сфері забезпечення еколого-економічної безпеки є актуальним у контексті виконання зобов'язань України у рамках Угоди про асоціацію з ЄС. Нормативно-правове забезпечення державного управління в цьому напрямку є достатньо динамічним та також наголошує на необхідності удосконалюючих процесів. Наприклад, розроблена у 2010 році Стратегія національної безпеки й оборони України відображає зміни, що відбулись у сфері національної безпеки та оборони, із врахуванням кризових явищ у світовому політико-економічному просторі, виникненням нових чинників впливу на стан міжнародного безпекового

середовища, зокрема посиленням виникнення надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру, а також бактеріологічних загроз [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Питанням стратегічного управління національною безпекою присвячено увагу багатьох провідних дослідників. Зокрема, Л. Акімова [2], Г. Ситник [3], О. Дзьобань, О. Соснін [4], І. Губарева, І. Ярошенко [5], А. Семенченко [6], Р. Тульчинський [7] приділяють увагу новим методам та підходам стратегічного державного управління національною безпекою, використанню удосконалених інструментів державної політики в контексті світового досвіду. Комплексне дослідження підходів до управління еколого-економічною складовою національної безпеки знаходиться у фокусі уваги Т. Іванової [8], В. Гобели, В. Дудюка [9]. Автори приділяють увагу впливу процесів глобалізації та стан еколого-економічної безпеки, дослідженню управління еколого-економічною безпекою у посткризовий період.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття

Проте питання запровадження підходів стратегічного управління до процесу забезпечення еколого-економічної безпеки потребують додаткових уточнень та подальшого розвитку.

Формулювання цілей статті

Мета статті полягає у формуванні концептуальних засад системи стратегічного державного управління еколого-економічною безпекою.

Виклад основного матеріалу

Державне управління еколого-економічною безпекою та розробка відповідної політики ґрунтується на необхідності протистояти зовнішнім та внутрішнім загрозам. Дослідження та протидія зазначеним загрозам, аналіз їхнього впливу на стан національної безпеки держави є пріоритетом державної політики національної безпеки у сучасних реаліях. Саме стратегічне управління еколого-економічною безпекою здатне забезпечити захист від впливу зовнішніх та внутрішніх факторів та ефективну реалізацію основних напрямів державної політики в цій сфері, оскільки, згідно авторської позиції, дає можливість:

- врахування різноманітних факторів впливу на процес трансформації управлінських процесів в контексті орієнтації на реалізацію заходів забезпечення еколого-економічної безпеки;
- формування та координації зв'язків між елементами системи державного управління, що задіяні до процесу забезпечення еколого-економічної безпеки;
- узгодження інтересів суспільства, окремих підприємств та органів державної влади та місцевого самоврядування в процесі реалізації природоохоронних заходів.

Стратегічне управління дозволить аналізувати та визначати тренд змін параметрів екзогенного та ендегенного впливу на стан еколого-економічної безпеки, інноваційність та актуальність заходів державного впливу, а так само визначати перспективні напрями та цілі державної політики у даній сфері. В контексті нашого дослідження, стратегічне державне управління еколого-економічною безпекою пропонується розглядати як вираження системного підходу до обґрунтування принципів і методів забезпечення взаємодії елементів системи управління, що в контексті управлінської діяльності доцільно визначати як сукупність управлінських рішень, спрямованих на забезпечення перспектив реалізації організаційного та економічного механізмів державного управління. Отже, фокус уваги стратегічного управління еколого-економічною безпекою на сучасному етапі орієнтований на синергетичну взаємодію органів державної влади, промислових підприємств та суспільства, а перспективним завданням цього процесу нами пропонується формування комплексного механізму забезпечення еколого-економічної безпеки стратегічної дії, що в контексті європейської інтеграції України нами вважається край важливим.

Вважаємо потрібним акцентувати увагу на необхідності забезпечення виконання наступних підходів:

- 1) заходи стратегічного управління еколого-економічною безпекою характеризуються чіткою послідовністю етапів виконання та структурованим змістом кожного етапу;
- 2) стратегічне управління еколого-економічною безпекою вимагає формування відповідної структури управління зазначеним процесом.

Визначені підходи залежать як від поставлених цілей, так і передумов, що склались в даний момент у сфері національної безпеки, а саме її еколого-економічній складовій. При цьому аксіоматичним вважаємо положення про те, що формування системи стратегічного управління забезпеченням еколого-економічної безпеки та подальше здійснення управлінського процесу вимагають узгодження управлінських рішень з оцінкою наявних ресурсів, які формують стратегічний потенціал управління еколого-економічною безпекою в розрізі макро- та мезоуправлінських рівнів. Відповідно до цього, першочерговою умовою реалізації вищезазначених положень є інтеграція процесів стратегічного управління еколого-економічною безпекою до комплексного механізму управління національною безпекою, дія якого сприятиме удосконаленню відносин між всіма ланками державного та регіонального управління.

До пріоритетних цілей стратегічного управління еколого-економічною безпекою слід віднести забезпечення ефективності функціонування механізмів державного управління. Основними завданнями системи стратегічного управління забезпечення еколого-економічної безпеки є:

- моніторинг та прогнозування загроз еколого-економічної безпеки держави;
- оцінка ризиків та загроз за допомогою кількісних та якісних методів;
- розробка інструментів та механізму нівелювання загроз та підтримки стабільного розвитку системи еколого-економічної безпеки;
- постійне вдосконалення механізму державного управління забезпечення еколого-економічної безпеки.

Практичні дії щодо забезпечення результативного стратегічного управління еколого-економічною безпекою базуються на нормативно-правовій основі, що забезпечується функціонуванням відповідних організаційного, мотиваційного та економічного механізмів, а також задіянням сучасних ефективних інструментів та важелів управління. Основні заходи, а також методи та інструменти дозволяють сформувати комплексний механізм забезпечення еколого-економічної безпеки стратегічного спрямування.

Процес стратегічного управління екологічною безпекою реалізується поетапно:

Етап 1. Формування засад забезпечення еколого-економічної безпеки.

Необхідно сформулювати стратегію, цілі, функції, принципи та методи стратегічного управління екологічною безпекою, а також конкретизувати суб'єкт та об'єкт управління у рамках концепції забезпечення екологічної безпеки [8].

Етап 2. Якісний та кількісний аналіз факторів впливу на стан еколого-економічної безпеки.

Проводиться ідентифікація ризиків та загроз еколого-економічної безпеки, аналіз впливу факторів на соціально-економічний розвиток.

Етап 3. Оцінка значимих чинників та ризиків та оцінка їх впливу на еколого-економічну безпеку. На підставі вивчення зовнішніх та внутрішніх факторів виявляються основні можливості та загрози, внаслідок чого оцінюється потенціал еколого-економічної безпеки.

Етап 4. Аналіз та оцінка рівня безпеки. На цьому етапі визначається конкретний набір показників еколого-економічної безпеки, що відображатимуть результат конкретних стратегічних механізмів.

Етап 5. Розробка стратегічних управлінських рішень та рекомендацій, коригування процесу управління стратегічними ризиками.

Стратегічний ризик-менеджмент еколого-економічної безпеки ґрунтується на постановці принципів управління, цілей, функцій та методів управління, а також виділення об'єкта та суб'єкта управління. Всі перелічені вище елементи конкретизуються таким чином, щоб забезпечувати стабільність та економічний ефект.

Концепція стратегічного управління еколого-економічною безпекою може бути реалізована тільки в рамках системи стратегічного управління, яка забезпечує вирішення проблем, що виникають. Система стратегічного управління еколого-економічною безпекою має наступні характерні риси:

- динамізм та постійне вдосконалення елементів відповідних стратегічних механізмів управління на основі аналізу їх ефективності;
- адаптивність та здатність до змін відповідно до зовнішнього та внутрішнього середовища еколого-економічної безпеки.

Використання системного підходу до дослідження процесів стратегічного управління еколого-економічною безпекою передбачає врахування всіх реальних умов зовнішнього та внутрішнього середовища його функціонування, а відповідні механізми стратегічної дії мають чітко визначати складові елементи, принципи їх дії та взаємодії. При цьому механізм забезпечення еколого-економічної безпеки може бути різною мірою структурований та формалізований. Ефективна структура системи стратегічного управління еколого-економічною безпекою включає кілька блоків, результативна взаємодія яких дозволяє забезпечувати достатній рівень соціально-економічного розвитку.

Система стратегічного управління еколого-економічною безпекою виконує низку важливих функцій, серед яких можна виділити захисну, регулятивну, превентивну (попереджувальну), інноваційну та соціальну. Розглянемо їх докладніше.

Виконання захисної функції передбачає запобігання внутрішнім і зовнішнім загрозам екологічній безпеці та передбачає наявність достатнього ресурсного потенціалу.

Для реалізації захисної функції потрібно виконання наступних умов:

- а) наявність та ефективне використання управлінського та економічного потенціалу державного управління;
- б) раціональне використання та оптимізація наявних ресурсів;
- в) розвиток людського потенціалу, залучення інвестиційних ресурсів;
- г) захист підприємства навколишнього середовища від негативного впливу, нейтралізація загроз та ризиків.

Регулятивна функція системи стратегічного управління еколого-економічною безпекою передбачає моніторинг та регулювання стану навколишнього середовища.

Прогнозуюча функція направлена на передбачення виникнення загрозливих ситуацій та мінімізацію потенційного ризику. Реалізація цієї функції заснована на розробці та впровадженні заходів економічного, технологічного, організаційного характеру, оскільки для якісного прогнозування ризиків та загроз та визначення ефективних заходів необхідна якісна, достатня, достовірна та своєчасна інформація.

Інноваційна функція стратегічного управління еколого-економічною безпекою заснована на розробці та подальшій реалізації інноваційних проєктів, спрямованих на впровадження природоохоронних заходів.

Отже, стратегічне управління еколого-економічною безпекою на основі системного підходу передбачає акцентування на наступних характеристиках (рис. 1):

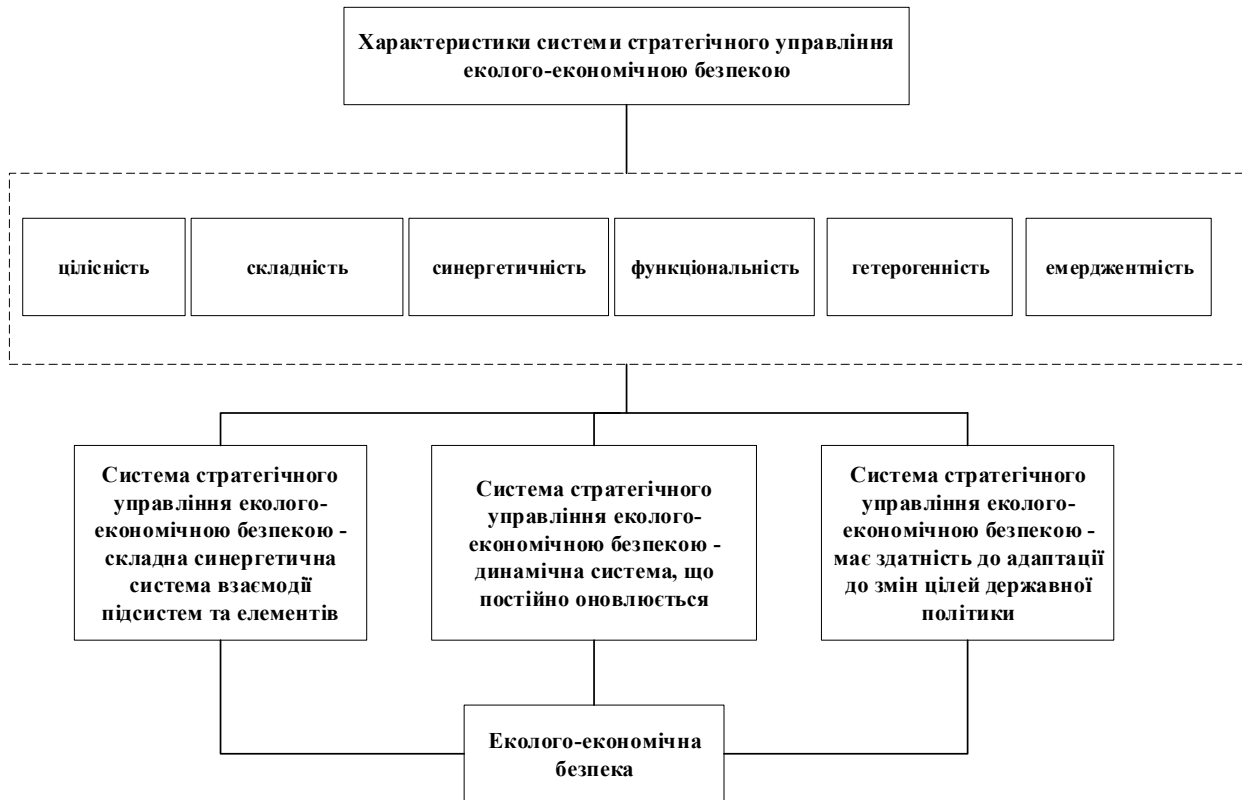

Рис. 1. Ключові характеристики стратегічного управління еколого-економічною безпекою в контексті системного підходу

Джерело: авторська розробка

- цілісність – властивості системи стратегічного управління проявляються за умови управління взаємодією його складових: ресурсів, потенціалу державного управління, компетенцій державних службовців, що задіяні до процесу забезпечення екологічної безпеки;

- складність – елементи, що входять до складу системи стратегічного управління, мають різні характеристики та параметри вимірювання, що має бути враховано в процесі реалізації державної політики у сфері екологічної безпеки;

- синергетичність – взаємодія складових системи стратегічного управління еколого-економічною безпекою збільшує реальну ефективність заходів;

- функціональність – передбачає комплексну взаємодію всіх елементів системи стратегічного управління в межах своїх функціональних властивостей;

- гетерогенність – неоднорідність складу системи стратегічного управління та вирішуваних завдань передбачає неможливість заміни одного елемента іншим;

- емерджентність – в процесі формування системи стратегічного управління можлива поява нових характеристик, які не були раніше властиві структурним елементам.

Функціонування системи стратегічного управління еколого-економічною безпекою забезпечується на основі наступних системних принципів (табл. 1)

Застосування стратегічного підходу до забезпечення екологічної безпеки дозволяє поетапно розробляти грамотні управлінські рішення у сфері сталого розвитку.

Таблиця 1

Принципи функціонування системи стратегічного управління еколого-економічною безпекою

№	Принцип	Сутнісна характеристика
1	Принцип мінімізації ризику	Передбачає визначення можливих ризиків та потенційних напрямків державного управління щодо їх мінімізації
2	Принцип корисності	Характеризує здатність конкретної складової системи стратегічного управління задовольняти потреби економіки та суспільства
3	Принцип системної обмеженості	Передбачає раціональне використання природних ресурсів в контексті обмеженості еколого-економічної системи
4	Принцип альтернативності	Приймаючи рішення на користь використання певного виду природних ресурсів, слід оцінити можливості використання альтернативних ресурсів
5	Принцип граничності	Передбачає, з одного боку, визначення граничних значень обраних показників оцінки стану екологічної безпеки, а з іншого – лімітацію потенціалу державного управління для розвитку конкретних складових системи стратегічного управління
6	Принцип збалансованості	Передбачає оцінку витрат на реалізацію заходів політики екологічної безпеки та отриманого соціально-економічного результату

Джерело: складено авторами

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Стратегічне управління еколого-економічною безпекою в сучасних реаліях соціально-економічного розвитку надає можливість використання якісно нових інструментів та підходів в процесах державного управління та розробки відповідної державної політики. В свою чергу, застосування системного підходу при розробці концептуальних засад стратегічного управління еколого-економічною безпекою дозволить детермінувати базові положення стратегічного бачення перспектив забезпечення національної безпеки держави. В той же час, стратегічне управління еколого-економічною безпекою знаходиться у тісному взаємозв'язку із оперативним управлінням, що знаходить відображення у впровадженні ресурсозберігаючих технологій, мінімізації забруднення, впровадженні природоохоронних заходів, екологізації діяльності промислових підприємств та економічному стимулюванні споживачів природних ресурсів, що впроваджують заходи із збереження природних ресурсів.

Література

1. Про Стратегію національної безпеки України : Указ Президента України від 14.09.2020 р. № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>
2. Акімова Л. Інструменти державного управління забезпеченням економічної безпеки держави за суб'єктами економіки / Л. Акімова // Державне управління та місцеве само-врядування. – 2018. – Вип. 3(38). – С. 53–61.
3. Ситник Г.П. Державне управління національною безпекою України : монографія / Г.П. Ситник. – К. : Вид-во НАДУ, 2004. – 408 с.
3. Дзьобань О. Теоретичні основи національної безпеки України : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів / О. Дзьобань, О. Соснін. – К. : Освіта України, 2009. – 384 с.
5. Губарева І. О. Стратегічне управління економічною безпекою країни / І.О. Губарева, І.В. Ярошенко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2018. – Вип. 19. Ч. 1. – С. 109–113.
6. Семенченко А.І. Методологія стратегічного планування у сфері державного управління забезпеченням національної безпеки України : монографія / А.І. Семенченко. – К. : Видво НАДУ, 2008. – 428 с.
7. Тульчинський Р. В. Засади стратегічного управління економічною безпекою регіонів / Р.В. Тульчинський // Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». – 2017. – № 14. – С. 75–80.
8. Іванова Т. В. Загрози еколого-економічної безпеки України в контексті викликів глобалізації / Т.В. Іванова // Інвестиції: практика та досвід. – 2019. – № 18. – С. 77–81.
9. Гобела, В.В. Забезпечення еколого-економічної безпеки у посткризовий період / В.В. Гобела, В.С. Дудюк, В.С. Гобела // Науковий вісник НЛТУ України. – 2021. – Вип. 31. – С. 79–83.

References

1. Pro Stratehiiu natsionalnoi bezpeky Ukrainy : Ukaz Prezzydenta Ukrainy vid 14.09.2020 r. № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>
2. Akimova L. Instrumenty derzhavnoho upravlinnia zabezpechenniam ekonomichnoi bezpeky derzhavy za subiektamy ekonomiky / L. Akimova // Derzhavne upravlinnia ta mistseve samo-vriadvannia. – 2018. – Vyp. 3(38). – S. 53–61.
3. Sytnyk H.P. Derzhavne upravlinnia natsionalnoi bezpekoiu Ukrainy : monohrafiia / H.P. Sytnyk. – K. : Vyd-vo NADU, 2004. – 408 s.
3. Dzoban O. Teoretychni osnovy natsionalnoi bezpeky Ukrainy : navch. posib. dlia stud. vyshch. navch. zakladiv / O. Dzoban, O. Sosnin. – K. : Osvita Ukrainy, 2009. – 384 s.
5. Hubarieva I. O. Stratehichne upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu krainy / I.O. Hubarieva, I.V. Yaroshenko // Naukovyi visnykUzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. – 2018. – Vyp. 19. Ch. 1. – S. 109–113.

-
6. Semenchenko A.I. Metodolohiia stratehichnoho planuvannia u sferi derzhavnoho upravlinnia zabezpechenniam natsionalnoi bezpeky Ukrainy : monohrafiia / A.I. Semenchenko. – K. : Vyd-vo NADU, 2008. – 428 c.
 7. Tulchynskiy R. V. Zasady stratehichnoho upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu rehioniv / R.V. Tulchynskiy // Ekonomichniy visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu Ukrainy «Kyivskiy politekhnichnyi instytut». – 2017. – № 14. – S. 75–80.
 8. Ivanova T. V. Zahrozy ekoloho-ekonomichnoi bezpeky Ukrainy v konteksti vyklykiv hlobalizatsii / T.V. Ivanova // Investytsii: praktyka ta dosvid. – 2019. – № 18. – S. 77–81.
 9. Hobela, V.V. Zabezpechennia ekoloho-ekonomichnoi bezpeky u postkryzoviy period / V.V. Hobela, V.S. Dudiuk, V.S. Hobela // Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy. – 2021. – Vyp. 31. – S. 79–83.